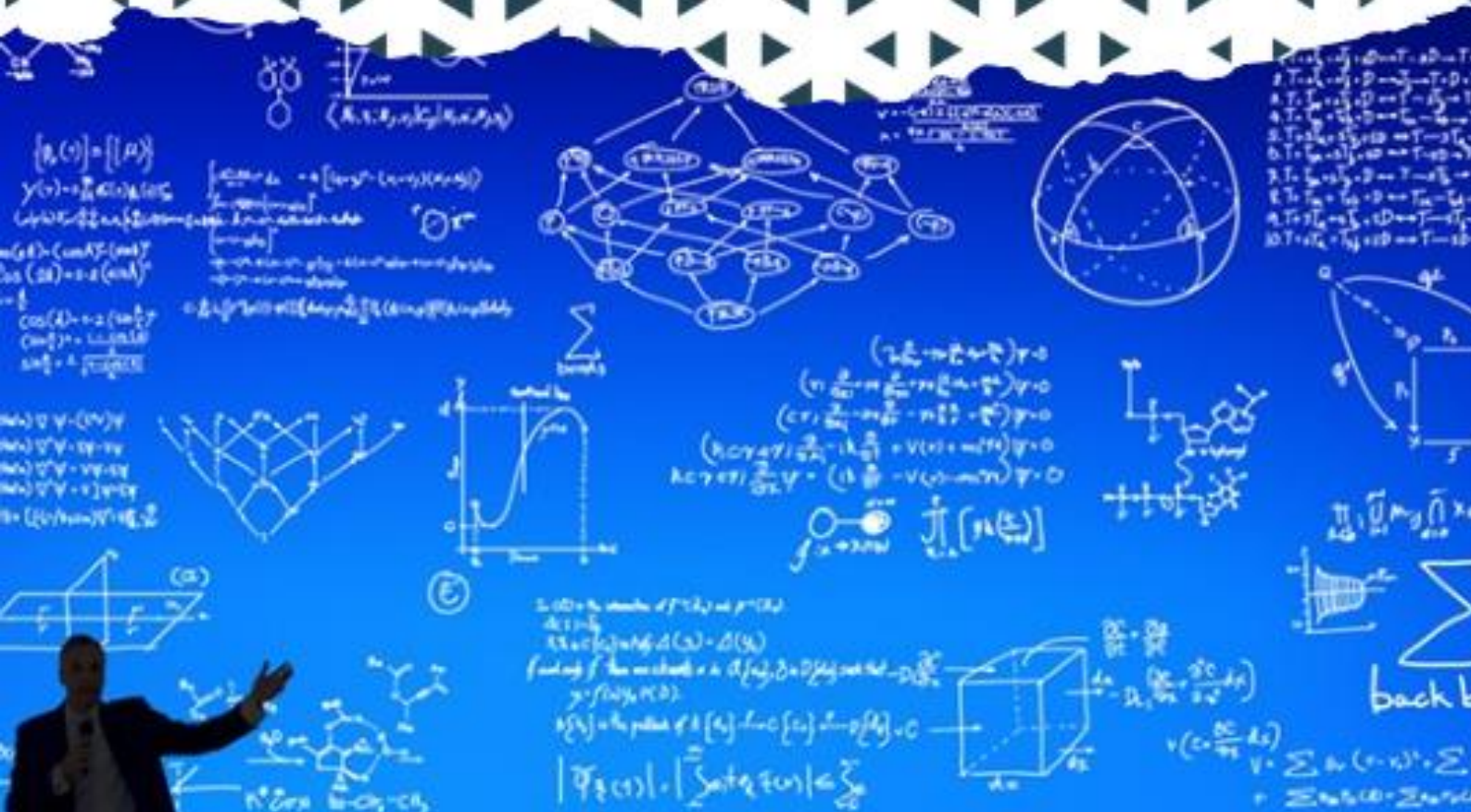

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 5-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

POSTMODERNIZM VA VIRTUAL REALLIK ESTETIKASI: RAQAMLI VIZUAL MADANIYATDA "AURA" VA "SIMULYAKR" DIALEKTIKASI

Aripova Zulfiyaxon Solijonovna

Falsafa fanlar nomzodi dotsent

Andijon davlat texnika instituti

"Tillar va gumanitar fanlar" kafedrası

zulfiyaxonaripova@gmail.com

Yoqubboyeva M

Andijon davlat texnika instituti K-61/25 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada postmodernizm falsafasi va raqamli texnologiyalar asrida estetik idrokning transformatsiyalanish qonuniyatlari tadqiq etiladi. Raqamli vizual madaniyat sharoitida san'at asarining an'anaviy o'ziga xosligi – "aura"ning yo'qolishi hamda uning o'rnini nusxasiz nusxalar – "simulyakrlar" egallashi jarayoni falsafiy-estetik jihatdan tahlil qilingan. Virtual reallik muhitida sub'ekt va ob'ekt munosabatlarining yangicha dialektikasi xalqaro, rus va o'zbek falsafiy maktablari qarashlari prizmasida yoritilgan.

Kalit so'zlar: estetika, postmodernizm, virtual reallik, vizual madaniyat, aura, simulyakr, dialektika, raqamli san'at, giperreallik.

KIRISH. XXI asr sivilizatsiyasi vizual tasvirlar, raqamli kodlar va virtual simulyatsiyalar hukmronlik qiladigan mutlaqo yangi madaniy-estetik muhitni shakllantirdi. Postmodernizm davrining texnologik va intellektual mahsuli bo'lgan raqamli vizual madaniyat an'anaviy san'at mezonlarini, borliqning ontologik maqomini va insonning estetik idrok etish imkoniyatlarini tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Z.S. Aripovanning "Falsafa" darsligida alohida qayd etilganidek, estetika dunyoni go'zallik va nafosat qonuniyatlari asosida anglash, insonning hissiy madaniyatini shakllantirish fanidir^[1]. Biroq, bugungi kunda vizual texnologiyalar va virtual reallik (VR) ta'sirida klassik estetik tushunchalar o'zining an'anaviy chegaralaridan chiqib, gibrid va simulyativ xarakter kasb etmoqda. Bu jarayon postmodern estetikasi doirasida "aura" va "simulyakr" tushunchalarining o'zaro ziddiyatli va dialektik aloqadorligini tadqiq etishning dolzarbligini belgilaydi.

An'anaviy estetikada san'at asari o'zining betakrorligi, muayyan vaqt va makonda yagona nusxada mavjudligi hamda tomoshabinda uyg'otadigan chuqur ma'naviy-hissiy masofasi — "aura"si bilan qadrlangan. Biroq, raqamli vizualizatsiya va virtual makonning paydo bo'lishi asrlar davomida shakllangan ushbu "auratik" munosabatni barbod qildi. Virtual reallikda yaratilgan ob'ekt jismoniy asosga ega emas; u raqamli kodlar yordamida cheksiz marta nusxalanishi, o'zgartirilishi va bir vaqtning o'zida millionlab ekranlarda namoyon bo'lishi mumkin. Natijada, asil (original) va nusxa (dublikat) o'rtasidagi ontologik farq yo'qoladi. San'at asari o'zining tarixiy poydevoridan uzilib, "simulyakr"ga — asli mavjud bo'lmagan, reallikning o'rnini bosuvchi soxta belgi va tasvirlar o'yiniga aylanadi. Bu holat inson hissiyotlarining yuzaki effektlar, vizual shok va interaktiv simulyatsiyalar domiga tushib qolish xavfini keltirib chiqaradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur falsafiy-estetik ziddiyat xalqaro akademik doiralarda chuqur tahlil etilgan. Xorijiy falsafada Valter Benyamin hali XX asrning birinchi yarmidayoq "texnik ko'paytirish davrida san'at asari o'z aurasini yo'qotishi" haqidagi fundamental g'oyani ilgari surgan edi^[2]. Postmodernizmning eng yirik namoyandasi Jan Bodriyar esa ushbu konsepsiyani yangi bosqichga olib chiqdi. Uning fikricha, zamonaviy madaniyat simulyakrlardan iborat bo'lib, virtual reallik "giperreallik"ni (haqiqatning o'zidan ham haqiqiyroq ko'ringan simulyatsiyani) yaratadi va bu yerda estetika shunchaki vizual iste'mol ob'ektiga aylanadi^[3]. Jan-Fransua Lyotar esa postmodern san'atni an'anaviy qoliplardan ozod bo'lgan, plyuralistik va qat'iy mezonlarga bo'ysunmaydigan sub'ektiv tajriba sifatida baholaydi^[4].

Rus falsafiy-estetik maktabida ushbu muammo raqamli madaniyat dinamikasi kontekstida o'rganilmoqda. Rossiyalik yetakchi estetik olim V.V. Bychkov klassik estetika inqirozini "non-klassika" va "virtual estetika" tushunchalari orqali asoslaydi^[5]. Uning fikricha, virtual muhitda an'anaviy san'at asari o'z funksiyasini yo'qotib, uning o'rnini kompyuter-tarmoq san'ati (net-art) egallamoqda va unda estetik idrok ironiya hamda o'yin tamoyiliga tayanadi. M.N. Epsteyn esa postmodern voqelikni barcha madaniy qatlamlar va matnlar o'zaro qorishib ketgan, reallik butkul virtuallashgan "post-tarix" fazasi deb ta'riflaydi^[6].

O'zbekiston falsafa maktabida virtual olam, vizual madaniyat va uning ma'naviy-axloqiy oqibatlari tizimli ravishda tadqiq etilmoqda. Akademik N.Shermuhamedova o'z asarlarida madaniyat falsafasi va falsafiy antropologiya muammolarini tahlil qilgan ekan, raqamli texnologiyalar insonning badiiy idroki va qadriyatlar tizimiga ko'rsatayotgan ta'sirini ochib beradi va vizual tasvirlar oqimi shaxsning yaxlit tafakkurini parchalashi (klipcha fikrlash) mumkinligidan ogohlantiradi^[7]. M.Axmedova o'z asarlarida Sharqning an'anaviy ramziy-ma'naviy estetikasi (masalan, miniatyura va xattotlik san'atidagi ichki aura) bilan G'arb postmodern vizualizatsiyasi o'rtasidagi ziddiyatlarni va milliy o'zlikni asrash muammolarini tadqiq etgan^[8]. I.Saifnazarov esa raqamli madaniyatning jamiyat hayotiga ta'sirini o'rganib, virtual reallik sharoitida yoshlarning estetik didini to'g'ri shakllantirish, ularda vizual madaniyat madaniyatini yuksaltirish strategiyalarini ilgari suradi^[9].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — postmodern dunyoda va virtual reallik muhitida san'at asarining aurasini hamda simulyakr tushunchasining o'zaro dialektik aloqadorligini falsafiy tahlil qilish va raqamli vizual madaniyatda estetik idrok transformatsiyasining konseptual modelini ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA. Tadqiqot jarayonida postmodern madaniyat va raqamli vizualizatsiyaning murakkab va chiziqli bo'lmagan tabiatini ochib berish maqsadida falsafaning quyidagi uslubiy apparatidan foydalanildi:

- **Falsafiy dialektika:** Raqamli makonda aura (asllik) va simulyakr (nusxa) o'rtasidagi qarama-qarshilik, ularning o'zaro inkor etilishi va yangi raqamli estetika shaklida sintezlanishi qonuniyatlarini aniqladi.

- **Semiotik tahlil:** Virtual reallik va vizual tasvirlarni kodlar, simvollar va belgilar tizimi sifatida ko'rib chiqib, ularning ma'no hosil qilish mexanizmlarini o'rgandi.
- **Komparativistik (qiyosiy) metod:** Klassik auratik estetika tamoyillari bilan postmodern virtual estetika ko'rsatkichlari o'zaro solishtirildi.
- **Fenomenologik yondashuv:** Insonning virtual muhitdagi bevosita hissiy sho'ng'ishi (immersion) va raqamli obrazlarni idrok etish fenomenini sub'ektiv tajriba sifatida tahlil qildi.

NATIJALAR

O'tkazilgan falsafiy-metodologik tahlillar natijasida aniqlandiki, postmodern raqamli makonda an'anaviy aura butkul yo'qolmaydi, balki u "texnik/algoritmik aura" shakliga transformatsiya bo'ladi. San'at ob'ektni qiyamati uning yagonaligida emas, balki interaktivlik darajasi va tomoshabinning virtual asar bilan hammualliflik (co-creation) qobiliyatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida ikki xil estetik paradigma transformatsiyasining qiyosiy ko'rsatkichlari tizimlashtirildi (1-jadval).

1-jadval.

Klassik auratik estetika va postmodern virtual estetika parametrlarining qiyosiy tahlili

Estetik ko'rsatkichlar	Klassik (Auratik) estetika	Postmodern (Virtual) estetika
San'at ob'ektni maqomi	Asl (Original), moddiy borliqqa ega.	Simulyakr (Nusxasiz nusxa), raqamli kod.
Aura va makon munosabati	Muayyan tarixiy-faktik vaqt va makonga bog'liqlik.	Makonsiz (Raqamli tarmoq), global tarqash.
Idrok shakli	Masofaviy chuqur tevarak-kuzatuv (Contemplation).	To'liq sho'ng'ish (Immersion), interaktiv o'yin.
Muallif va Tomoshabin roli	Muallif — yagona ijodkor; tomoshabin — passiv qabul qiluvchi.	"Muallifning o'limi", tomoshabin — faol ishtirokchi va moderator.
Estetik effekt	Katarsis (Ma'naviy tozalanish va yuksaltirish).	Simulyativ hayajon, vizual effekt, shok, o'yin.

Natijalar shuni tasdiqladiki, virtual reallik san'atni "muzey asari" maqomidan chiqarib, uni ochiq, dinamik va o'zgaruvchan tizimga (open work) aylantirgan. Biroq, bu jarayon inson estetik didining yuzaki vizualizatsiyaga bog'lanib qolishiga zamin yaratmoqda.

MUHOKAMA. Olingan natijalar zamonaviy madaniyat falsafasida jiddiy bahslarni yuzaga keltirmoqda: virtual reallik estetikasi haqiqiy san'atning o'limimi yoki uning yangi gorizontimi? Jan Bodriyar izdoshlari bo'lgan pessimistik yo'nalish vakillari simulyakrlar hukmronligini ma'naviy sayozlik va "haqiqatning fojiasi" deb baholaydilar. Ularning fikricha, inson virtual olamda asilsiz obrazlar iste'molchisiga aylanib, o'zining ekzistensial mohiyatidan uzoqlashadi. Aksincha, optimist faylasuflar virtual reallikni inson ijodiy xayolotining moddiy dunyo cheklovlaridan ozod bo'lishi va yangi estetik erkinlik maydoni deb biladilar.

Bizning fikrimizcha, bu jarayonga dialektik yondashish lozim. Raqamli estetika san'atni ommalashtirdi va demokratlashtirdi (masalan, VR-muzeylar, raqamli galereyalar orqali). O'zbekiston ijtimoiy-madaniy muhitida, ayniqsa raqamli texnologiyalar ta'lim va madaniyatga jadal kirib borayotgan davrda, milliy san'at durdonalarini (maqom, miniatyura, milliy me'morchilik) virtual makonga olib kirishda "texnik aura" imkoniyatlaridan unumli foydalanish mumkin. Biroq, bu jarayonda yoshlar faqatgina vizual effektdan zavqlanib qolmasdan, asarning tub ma'naviy-axloqiy mohiyatini ham anglashlari uchun ularda "vizual immunitet" va tanqidiy-estetik tafakkurni shakllantirish zarur. N.Shermuhamedova qayd etganidek, texnologiya insonning ma'naviy dunyosini boyitishga xizmat qilishi kerak, uni manipulyatsiya qilish vositasiga aylanmasligi shart^[7].

XULOSA. Postmodern dunyoda estetik idrokning transformatsiyasi — texnologik va sivilizatsiyaviy rivojlanishning muqarrar ontologik mahsulidir. Raqamli vizual madaniyat an'anaviy chiziqli idrok mexanizmlarini chetga surib, insonni simulyakrlar va giperreallik olamida yashashga undamoqda.

Xulosa qilib aytganda, virtual reallik estetikasi "aura" va "simulyakr"ning mutloq ziddiyatidan iborat emas, balki ularning yangi raqamli muhitdagi dialektik sintezidir. Zamonaviy falsafa va madaniyat oldida turgan strategik vazifa — raqamli texnologiyalarning interaktiv va immersion imkoniyatlaridan foydalangan holda, san'atning klassik ma'naviy-gumanistik asoslarini, shaxsning chuqur estetik idrok etish qobiliyatini saqlab qolish va boyitishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aripova Z.S. Falsafa: Oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. – Andijon: "Omadbek print number one" LLC, 2026. – B. 165 (Estetika bo'limi).
2. Бенъямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. – М.: Медиум, 1996.
3. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. – Michigan: University of Michigan Press, 1994. – P. 1-12.
4. Lyotard J-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. – Manchester University Press, 1984.
5. Бычков В.В. Эстетика: Учебник. – М.: КноРус, 2012. – С. 340-352.
6. Эпштейн М.Н. Постмодерн в России. – М.: Издание Р. Элинина, 2000.
7. Shermuxamedova N.A. Falsafa (Darslik). – Toshkent: "Noshir", 2020. – B. 210-215.
8. Axmedova M.A. Falsafa. – Toshkent: 2018. – B. 145.
9. Saifnazarov I., Muxtarov A., Sultanov T. va boshqalar. Falsafa. Darslik. – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021. – B. 312.
10. Solijonovna Z.A. Modern Information Technologies - A Factor Of Increasing Youth Education, Potential And Spirituality // The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2020. – Vol. 2, No. 09. – Pp. 554-560.
11. Aripova Z.S., Aysachev A.A. Informatizing society as one of the reasons for creating a global society // Ekonomika i sotsium. – 2021. – No 4-1(83). – P. 62-65.

